

# Kreditų garantijų įtaka kaimo verslo subjektų kreditavimui

**Rasa Tunaitienė**

*Žemės ūkio paskolų garantijų fondas,  
Blindžių g. 17, LT-08111 Vilnius,  
el. paštas rasa@garfondas.lt*

Kaimo vietovėse atotrūkis tarp finansavimo pasiūlos ir paklausos tampa kai kurių gyventojų grupių atskirties elementu. Vienas iš potencialių kaimo verslo subjektų priėjimo prie finansinių išteklių problemos sprendimų – kreditų garantijų mechanizmai, jungiantys visus finansavimo grandinės elementus – kredito gavėjus, kredito institucijas ir viešąjį sektorių.

Analizuojamas kreditų garantavimo reiškinys ir jo sąsajos su kreditavimo procesais kaimo vietovėse. Tyrimu bandoma apjungti teorines kreditų garantijų instrumento veikimo prielaidas, kaimo verslo kreditavimo specifiką bei įvertinti instrumento poveikį Lietuvoje.

Straipsnyje analizuojami kaimo verslo subjektų finansinių išteklių poreikį lemiantys veiksniai, kreditų rinkos trūkumai, žemės ūkio ir kaimo verslo kreditų rinkos specifika. Tyrinėjamas kreditų garantijų instrumentas, jo veikimo principai ir įtaka kreditavimo procesams. Vertinama finansinė ir ekonominė garantijų schemos pridėtinė vertė Lietuvoje.

**Raktažodžiai:** kredito garantija, kreditavimas, kaimo verslo subjektai, kreditų rinkos trūkumai, finansiniai ištekliai, finansinė ir ekonominė pridėtinė vertė

## IVADAS

Lietuvos bei kitų Vidurio ir Rytų Europos šalių įsiliejimas į konkurencinę ES bendrąją rinką, kompensacinis ES paramos pobūdis ir kiti veiksniai lemia didėjančių finansinių išteklių poreikį kaimo verslo subjektams<sup>1</sup>. Dėl nepakankamo žemės ūkio ir kitų kaimo verslų pelningumo, disproporcijos tarp didėjančių išteklių ir parduodamų produktų kainų jie negali sukaupti pakankamai nuosavų lėšų ūkiams ir įmonėms kurti, plėsti ar modernizuoti. Todėl priėjimas prie finansinių išteklių kaimo verslo subjektams tampa itin svarbus.

Kaimo verslo subjektai, norintys gauti kreditą, dažnai susiduria su atsargiu kredituotojų požiūriu. Finansavimo problema yra itin kompleksiška, ypač pasireiškianti kaimo vietovėse. Daugelis ūkininkų ir įmonių, ypač pradedančių ar sparčiai plečiančių verslą, negali gauti paskolos dėl užstato problemų ir kitų veiksnių, turinčių įtakos didelei rizikai kreditavimo atžvilgiu. Komercinės bankininkystės sektorius pritraukia didžiausią santaupų rinkoje dalį, tačiau kredituotojai yra linkę ieškoti mažiau kaštuojančių, patrauklesnių savo pajamomis ir mažiau rizikingų investavimo formų. Tikėtina, kad dėl pokyčių pačioje bankininkystės sistemoje ir finansų rinkų globalizacijos ši tendencija gali dar labiau išryškėti.

<sup>1</sup> Kaimo verslo subjektai šiame straipsnyje apibrėžiami kaip tradicine žemės ūkio veikla užsiimantys žemės ūkio subjektai bei subjektai, užsiimantys netradicine ir alternatyvia žemės ūkio veikla kaimo vietovėse.

Siekiant palengvinti santykinai didelės rizikos verslo subjektų priėjimą prie kreditavimo šaltinių, vis svarbesnis tampa alternatyvių finansinių formulių integravimas į tradicinį bankininkystės sektorių. Vienas galimų finansinių instrumentų – kreditų garantijos, atstovaujančios kompleksiniam į rinką nukreiptam sprendimui, kuris apima tiek verslo subjektų galimybes gauti kreditą, tiek rizikos dalijimąsi su kredituotojais. Daugelyje ES šalių šis finansinis instrumentas traktuojamas kaip esminė investicijų sistemos grandis, tenkinanti tiek bankų, tiek besiskolinančių ūkio subjektų poreikius. Todėl yra svarbu išanalizuoti mechanizmus, galinčius paspartinti kaimo verslo subjektų kreditavimo ir investicijų plėtros procesus Lietuvoje.

Mokslinė literatūra, analizuojanti kreditų garantavimo reiškinį, yra negausi. Kaimo verslo subjektų priėjimo prie finansinių išteklių (kreditavimo) problema buvo analizuota mokslininkų R. Naujokienės, N. Kazlauskienės, I. Kriščiukaitienės, H. Meyers (Kazlauskienė... 2004) atliktame tyrime. Tačiau šių mokslininkų analizės objektas yra Lietuvos kaimo verslo subjektų priėjimo prie finansinių išteklių galimybės, kreditų garantijos analizuojamos tik kaip viena iš kaimo verslo finansavimo priemonių. Kreditų garantijų reiškinį analizuoja A. Duette (Duette 2001, 2002). Autorius dėmesį sutelkia ties pačios garantinės institucijos organizacinės struktūros ir jos funkcionavimo principų analize. Šis finansinis instrumentas yra nagrinėjamas ir kitų užsienio autorių darbuose (Meyer ... 1996; Mensah 1996).

Tačiau pastaruosiuose darbuose ieškoma kreditų garantijų ir kreditų rinkos trūkumų sąsajų, o kaimo verslo

subjektų kreditavimo specifika nėra analizuojama. Šiame darbe siekiama atlikti išsamią kreditų garantavimo reiškinio ir jo sąsajų su kreditavimo procesais kaimo vietovėse analizę. Tyrimu bandoma apjungti teorines kreditų garantijų instrumento veikimo prielaidas, kaimo verslo kreditavimo specifiką bei empiriškai įvertinti instrumento poveikį Lietuvoje.

**Straipsnio tikslas** – įvertinti kreditų garantijų įtaką kaimo verslo subjektų kreditavimo ir investicijų plėtros procesams Lietuvoje.

Pagrindiniai uždaviniai:

- Išanalizuoti kreditų rinką, jai būdingus bruožus, susieti juos su žemės ūkio ir kaimo verslo kreditavimo specifika;

- Įvertinti alternatyvaus investicijas skatinančio finansinio instrumento – kreditų garantijų veikimo principus, jų įtaką kreditavimo procesams; apibrėžti indikatorius, vertinančius garantinių schemų finansinę ir ekonominę pridėtinę vertę;

- Atlikti kreditų garantijų schemos atvejo Lietuvoje analizę, įvertinti jų įtaką kaimo verslo subjektų kreditavimo procesams.

Tyrimo objektas – kreditų garantijų įtaka kaimo verslo subjektų kreditavimo procesams Lietuvoje.

**Tyrimo metodai:** Analizės metu taikomas deskriptyvinis-analitinis tyrimo metodas, kokybinis tyrimo būdas; pirminių ir antrinių šaltinių analizė. Taip pat atliekama Lietuvos žemės ūkio paskolų garantijų schemų atvejo analizė. Atvejo analizės taikymas leidžia atlikti išsamią analizę. Daug dėmesio skiriama sistemos veikimo mechanizmams, detalumo lygis beveik neribojamas. Šiuo metodu galima aiškiai ir tiksliai identifikuoti nagrinėjamos sistemos bruožus, veiklos mechanizmus, raidos tendencijas bei veikimo prielaidas. Analizėje naudojami įvairūs informacijos šaltiniai, todėl gerokai padidėja informacijos patikimumo laipsnis (Winston 1997).

## KAIMO VERSLO SUBJEKTŲ KREDITAVIMO GALIMYBIŲ ĮVERTINIMAS

**Kreditų rinkos trūkumai ir valstybės intervencijos poreikis.** Kreditų rinka ne visada atitinka konkurencinės rinkos modelį. Tai lemia racionalaus finansinių išteklių paskirstymo problemas. Kreditų rinkos trūkumai (angl. *deficiencies*) ypač išryškėja finansuojant rizikingus kreditų rinkos segmentus. Vienas pagrindinių kreditų rinkos ydų – *informacijos asimetrijos* reiškinys, kurio sąlygojami pasireiškia kiti kreditavimo procesus veikiantys veiksniai – užstato trūkumas; dideli kreditų administravimo kaštai; didelis rizikos veiksnys.

Mokslinės literatūros, analizuojančios *informacijos asimetrijos* koncepciją, pagrindinė mintis – projektai, kurie turėtų gauti finansavimą, gali negauti jo dėl informacijos stokos (Greenwald et al. 1984; Calomiris 1993; Bernanke, Getler 1990). Esant informacijos trūkumui, kredito institucijos susiduria su problemomis identifikuojant potencialiai pelningus projektus (Calomiris 1993).

Būtina sąlyga efektyviam išteklių paskirstymui rinkoje – visų dalyvių dalinimasis ta pačia informacija. Ši sąlyga nėra taikoma kreditų rinkoje. Kredito gavėjas visada žinos daugiau apie savo projekto gyvybingumą ir galimybes gražinti kreditą negu kredituotojas. Be to, kreditų rinkoje ypatinga reikšmė suteikiama laiko dimensijai, nes už įsigyjamą prekę (kreditą) visiškai bus atsiskaityta tik ateityje. Kadangi ateitis sunkiai prognozuojama, įkeičiamam turtui yra suteikiamas didesnis prioritetas projekto kokybės ir gyvybingumo atžvilgiu. Šios priežastys turi įtakos kreditų rinkos ydoms ir neteisėgam finansinių išteklių paskirstymui tarp kredito gavėjų.

Bankai, vengdami rizikos, kylančios dėl informacijos asimetrijos reiškinio, reikalauja paskolos apdraudimo: turto įkeitimo, garantijos ar laidavimo. Pagrindine paskolos apdraudimo forma laiko paklausaus turto, įvertinto rinkos kaina, įkeitimą. Formuojant specialius atidėjimus paskoloms bankuose, įkeičiamas turtas vertinamas tik tam tikra procentine jo vertės dalimi, tai reiškia banko įvertinamas mažesne suma. Todėl nepakankama įkeičiamo turto vertė arba netinkamas įkeičiamas turtas dažnai būna pagrindinė priežastis, dėl kurios gyvybingi projektai negauna finansavimo.

Kreditų administravimo kaštai ypač išauga kredituojant smulkius ar naujai susikūrusius verslo subjektus (Kazlauskienė ir kt. 2004). Dauguma smulkių ar naujai susikūrusių verslo subjektų neturi kredito istorijos ir galimybės įrodyti savo ekonominį potencialą. Jie turi mažiau apskaitos, rinkodaros įgūdžių, o tai lemia aukštą rizikos veiksnį vykdomų projektų atžvilgiu. Kredito institucijos gali šią problemą spręsti dviem būdais: pakelti palūkanų normas arba sugriežtinti užstato reikalavimus. Bankai dažniausiai renkasi pastarąjį variantą, nes pirmasis padidintų rizikingų projektų dalį kreditų portfelyje. Tokia kredito institucijų politika taip pat išstumia iš rinkos nemažai potencialiai pelningų projektų.

**Žemės ūkio ir kaimo verslo sektoriaus kreditavimo specifika.** Kreditų rinkos trūkumai ir informacijos asimetrijos reiškinys ypač išryškėja kaimo verslo subjektų kreditavimo procesuose. C. W. Calomiris (1993) išskiria kelis bruožus, būdingus kreditavimo procesams kaimo vietovėse. Visų pirma kredituotojų konkurencijos rečiau apgyvendintose vietovėse nebuvimas gali turėti įtakos nevienodoms finansavimo sąlygoms. Kita problema – sprendimus priimančios centrai dažniausiai yra miestuose ir yra nutolę nuo kaimo vietovėse veikiančių verslo subjektų. Kredito institucijoms, finansuojančioms verslą kaimo vietovėse, būdinga mažesnė kreditų portfelio diversifikacija, o tai sąlygoja jų priklausomybę nuo žemės ūkio produktų kainų kaitos ar gamtos sąlygų.

Kredituotojai dažnai susiduria su ribotomis kaimo verslo subjektų galimybėmis užtikrinti savo išsipareigojimą vykdymą. Kaime esantis turtas nelikvidus, jo rinkos vertė maža, todėl nepatrauklus bankams kaip užstatas. Dėl ilgo gamybos ciklo žemės ūkio produktų gamintojai reikalauja didelės kredito dalies avansu, su ilgu kredito gražinimo atidėjimo laikotarpiu. Žemės ūkio

verslui (ir kai kuriems kitiems kaimo verslams) būdingas sezoniškumas, o tai lemia apyvartinių lėšų trūkumą.

Galima išskirti ir išorinius veiksnius, turinčius įtakos kaimo verslo kreditavimo procesams. Tai kaimo verslo subjektų priklausomybė nuo valstybės paramos ir kainų politikos. Daugumą žemės ūkio verslų veikia klimato sąlygos (Kazlauskienė ir kt. 2004). Šie veiksniai dažnai lemia atsargų kredituotojų požiūrį į kaimo verslo subjektus.

Kreditams žemės ūkiui dažnai nustatomos didesnės palūkanos nei kitiems verslo sektoriams, reikalaujama didesnio įkeičiamo turto. Dėl minėtų apribojimų kaimo projektų iniciatoriai dažnai pasijunta izoliuoti ir patiria sunkumų, finansuojant projektus. Atotrūkis tarp finansavimo pasiūlos ir paklausos tampa kai kurių gyventojų grupių atskirties elementu ir atsiliepia visuose kaimo plėtros aspektuose.

Siekiant išvengti minėtų kreditų rinkos trūkumų ir gyvybingų projektų eliminavimo iš rinkos, yra svarbus viešojo sektoriaus – valstybės – įsitraukimas. Vienas galimų būdų susieti finansavimo paklausą ir pasiūlą yra alternatyvių finansinių instrumentų integravimas į tradicinį bankininkystės sektorių ir bendrų kaimo verslo subjektų finansavimo formulių paieška. Valstybės kreditų garantijos yra vienas potencialių kaimo verslo subjektų kreditavimo problemų sprendimo būdų, naudojamas daugelyje pažangios ekonomikos šalių (Deininger, Maguire 1995).

## KREDITŲ GARANTIJŲ POREIKIS IR VEIKIMO PRINCIPAI

**Kreditų garantijų apibrėžimas.** Garantija (angl. *guarantee*) suprantama kaip įsipareigojimo įvykdymo užtikrinimas. Tai garantijų institucijos patvirtinimas, kad jei skolininkas dėl kokių nors priežasčių nesugebės įvykdyti savo įsipareigojimų kredituotojui, už jį tai padarys garantinė institucija. Lietuvos Respublikos skolos įstatyme valstybės garantija yra apibrėžiama kaip valstybės turtinis įsipareigojimas gražinti visą skolą arba jos dalį ir apmokėti kitas su skola susijusias išlaidas vidaus arba užsienio kredituotojui už skolininką, už kurio įsipareigojimų įvykdymą garantuoja valstybė, jeigu šis neįvykdo arba įvykdo ne visus paskolos sutartyje arba kituose įsipareigojimuose skolos dokumentuose numatytus įsipareigojimus. Daugumoje ES šalių kreditų garantijos traktuojamos kaip esminė investicijų sistemos grandis, tenkinanti tiek bankų, tiek besiskolinančių ūkio subjektų poreikius.

**Garantijų schemos veikimo principai.** Instituciniai rėmai, kuriems būdingas tam tikras teisinis–normatyvinis profilis, tikslas ir veiklos procedūros, kuriuose vystoma ir vykdoma garantijų teikimo veikla, gali būti apibrėžiama kaip garantijų schema. Garantijų schemos struktūrą ir joje dalyvaujančių veikėjų santykius galima paaiškinti schematiškai (1 pav.).

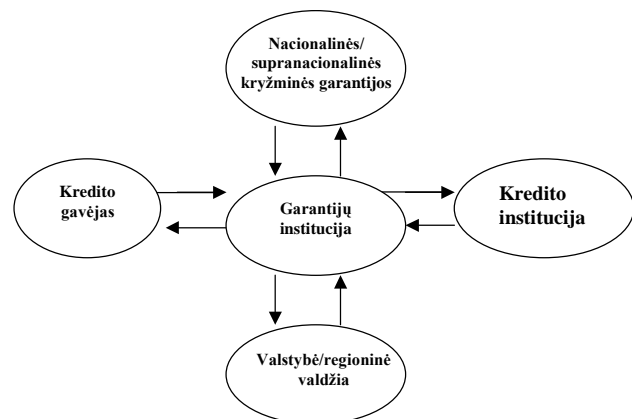
Kreditų garantijų schemos atstovauja kompleksiniam į rinką nukreiptam sprendimui, kuris jungia visus finan-

savimo grandinės elementus – verslo subjektus, kredituotojus ir valstybės institucijas, siekiant užtikrinti ekonominės gerovės kilimą įvairiuose sektoriuose. Garantijų mechanizmai veikia kaip svertai, siekiant subalansuoti padėtį, kai kredito gavėjai, būdami lygūs potencialaus bankroto atžvilgiu, turi nelygias galimybes gauti bankų kreditus (Duette 2002). Valstybėse, kuriose garantinė institucija neturi pakankamai rezervų užtikrinti savo įsipareigojimų vykdymo finansinėms institucijoms, taikomas nacionalinis arba supranacionalinis (pvz., Europos investicijų fondo) kryžminis garantavimas, įsipareigojant dengti dalį nuostolių, projektų nesėkmės atveju.

Kreditų garantijų schemos gali skirtis struktūra, tačiau visos jos pagrįstos nuostata, kad paskolų garantavimo sistema gali efektyviai veikti tik pasidalijus riziką tarp ūkio subjekto, banko ir paskolų garantijų institucijos.

Paskolų garantijų institucijos veikla grindžiama tokiomis principais:

- institucijos suteikta garantija yra papildoma ir ribota. Institucija suteikia garantiją tam tikrai daliai paskolos, o riziką dėl likusios dalies turi prisiimti skolinantis bankas. Garantijos dalis siekia nuo 50 iki 90% kredito sumos;
- garantijų institucija gali įsiterpti bet kurioje verslo subjekto gyvavimo fazėje. Atitinkamai pagal kreditų garantijų gavėjus ir jų kredituojamų verslo projektų paskirtį kreditų garantijos gali būti grupuojamos į garantijas, skirtas pradedančiajam verslui, kapitalo garantijas, inovacijų garantijas ir kt. Kreditų garantijos gali būti įvairios trukmės – ilgalaikės investicinės arba trumpalaikės, skirtos verslo subjektų apyvartinių lėšų poreikiui patenkinti;
- garantinis užmokestis ir kiti mokesčiai turi padengti paskolų garantijų institucijos veiklos kaštus ir užtikrinti jos veiklos savarankiškumą;
- garantijų institucija atvira visiems bankams. Visoms kredito institucijoms sudaromos vienodos galimybės dalyvauti paskolų su garantija suteikimo procese;
- rizikos santykis (suteiktų arba suteiktinų garantijų sumos/kapitalo ir rezervų santykis) turi būti nuolat tiks-



1 pav. Kreditų garantijų veikimo schema

linamas. Priklausomai nuo paskolų garantijų paklausos, paskolų rizikingumo, kapitalo ir rezervų multiplikatoriaus jis gali didėti. Tai sudaro galimybę suteikti daugiau garantijų.

**Kreditų garantijų finansinė ir ekonominė pridėtinė vertė.** Pagrindinis valstybės remiamų garantinių schemų tikslas – siekti finansinės ir ekonominės pridėtinės vertės.

*Finansinė pridėtinė vertė* apibrėžiama kaip sąlygų prie finansinių išteklių priėjimo sudarymas verslo subjektams, kurie neturi galimybės gauti priėjimo prie komercinių bankų kreditų dėl užstato stokos (Duette 2000; Meyer, Nagarajan 1996). Kreditų garantijų schemos *finansinė pridėtinė vertė* gali būti pasiekiami keliais būdais. Visų pirma pasitelkus kreditų garantijų instrumentą verslo subjektui sudaroma galimybė gauti banko paskolą. Dėl savo įtakos pobūdžio – padengti dalį nuostolių kreditų institucijoms kredito gavėjo nemokumo atveju – jos sumažina kredito institucijų riziką ir iš dalies išsprendžia informacijos asimetrijos problemą. Antra, verslo subjektams, jau turintiems priėjimą prie kreditavimo šaltinių, sudaroma galimybė gauti paskolą geresnėmis sąlygomis (didesnę sumą, mažesnėmis palūkanomis, ilgesnės trukmės, įkeičiant mažiau turto ir t. t.) (Meyer, Nagarajan 1996). Spartesnis kredito suteikimas taip pat gali būti vertinamas kaip pridėtinė vertė.

Siekiant išmatuoti tikslią kreditų garantijų pridėtinę vertę susiduriama su metodiniais sunkumais. Yra gana sunku sukontroliuoti visus veiksnius, turinčius įtakos kredituotojo ar kredito gavėjo veiksmams. Kreditavimo procesus taip pat veikia tokie išoriniai faktoriai, kaip ekonominė padėtis, vyriausybės politika, konkurencija tarp bankų. Nepaisant to, būdingiausiai indikatoriais galima įvertinti bendrą kreditų garantijų reikšmę kreditavimo procesams. Pirmia, yra svarbu apibrėžti pačios garantijų institucijos, jų veiklos tikslus, taip pat garantijų teikimo sąlygas. Antra, yra vertintinas bendras išduotų kreditų ir garantijų skaičius, suma bei jų augimo dinamika. Taip pat svarbu yra atsižvelgti į garantinių įsipareigojimų vykdymo procesą, t. y. nuostolingų garantijų dalį bendrame portfelyje.

*Ekonominę pridėtinę vertę* sukuria kreditų garantijų poveikis, siekiant tam tikrų socialinių bei ekonominių tikslų: gyventojų užimtumo, ekonominio augimo. Garantija gali būti ir regioninės politikos įrankiu, ir priemone, skatinančia kai kurių ūkio šakų plėtrą. Kuomet labiau industrinėse šalyse garantinės schemos yra traktuojamos kaip instrumentai, koreguojantys kreditų rinkos trūkumus, besivystančios ekonomikos šalyse jos yra ekonomikos vystymosi įrankis (Meyer, Nagarajan, 1996). Yra sunku tiksliai išmatuoti ekonominę kreditų garantijų pridėtinę vertę. Viena vertus, žmonių pragyvenimo pajamų lygio kilimas – tai labiau socialinis indikatorius, pasireiškiantis ilgalaikėje perspektyvoje. Darbo vietų kaime kūrimas ir išlaikymas yra vienas svarbiausių valstybės politikos tikslų. Tačiau ekonominę pridėtinę vertę sukuria ir kitos, greta kreditų garantijų siūlomos socialiai orientuotos programos, kurių ilgalaikis tikslas – kelti kaimo žmonių gerovę, pragyvenimo lygį.

Siekdamos *finansinės ir ekonominės* pridėtinės vertės ilgalaikėje perspektyvoje, garantinės institucijos taip pat turi užtikrinti savo, kaip institucijos gyvybingumą. Institucijos finansinis savarankiškumas taip pat turi būti vienas jos veiklos sėkmingumo kriterijų.

**Pokyčiai kreditų rinkoje.** Siekdamas sukurti finansinę ir ekonominę pridėtinę vertę, garantijų schemas turi įtakos pokyčiams kreditų rinkoje. Visų pirma jos keičia kredituotojų suvokimą, siekdamas pastūmėti kreditavimo rizikos demarkacinę liniją link verslo subjektų (Doran, Levitsky 1997). Garantijos taip pat suteikia galimybę kredituotojams patikrinti klientų mokumą, vengiant pirminės rizikos.

Kreditą imantiems pirmą kartą bei tiems, kurie vertinami kaip ypač rizikingi klientai, garantijos pagalba užtikrinamas kredito grąžinimas, o tai bankų gali būti vertinama kaip įkeičiamo turto substitutas. Sėkmingai paskolas su garantija grąžinę ūkio subjektai jau turi kredito istoriją, jie tampa patikimesni klientai bankams, todėl vėliau gali būti kredituojami ir be garantijų.

Garantinės schemos prisideda prie bankų institucinių gebėjimų vystymo skolinant rizikingiems verslo subjektams. Galiausiai, garantijų schemas gali turėti įtakos konkurencijai tarp bankų, dėl to laimi vartotojas. Kreditų garantijomis maži bankai, teikiantys kreditus su garantija, gali sustiprinti savo pozicijas kitų bankų atžvilgiu.

Kita vertus, kreditų garantijos tik iš dalies gali išspręsti problemas, susijusias su užstato trūkumu. Silpnoji jų vieta – jie negali užtikrinti verslo subjekto mokumo (Mensah 1996). Kreditų garantijos – tai rizikos tarp kredito teikėjo ir gavėjo dalinimosi instrumentas. Nepaisant to, daugelyje tiek išsivysčiusios, tiek besivystančios ekonomikos šalių jis yra naudojamas sėkmingai.

Tačiau siekiant užtikrinti visapusišką valstybės veiklą, eliminuojant kreditų rinkos trūkumus, šis finansinis instrumentas turėtų būti derinamas su kitomis paramos formomis.

## KREDITŲ GARANTIJOS KAIMO VERSLO SUBJEKTAMS: LIETUVOS ATVEJO ANALIZĖ

**Kaimo verslo subjektų kreditų rinka Lietuvoje.** Kaimo verslo subjektų kreditams Lietuvoje užėmus gana nedidelę kreditų rinkos dalį, po įstojimo į ES pastebimas nuoseklus skolinimosi augimas žemės ūkio, medžioklės, miškininkystės bei žuvininkystės sektoriuose. Vienas svarbiausių stimulų skolinantis buvo ES struktūrinės paramos lėšų panaudojimas ūkiams modernizuoti. Kitas veiksnys – kompensacinis ES paramos pobūdis, reikalaujantis pirminių investicijų. Tai lemia vis didesnį skolintų finansinių išteklių poreikį investiciniams projektams įgyvendinti. Minėto sektoriaus kreditų dalies augimas visame šalies komercinių bankų paskolų portfelyje pradėjo didėti nuo 2005 m. (lent.).

Stambesniems projektams finansuoti žemės ūkio subjektai ir kiti kaimo verslininkai paprastai ima paskolas iš komercinių bankų. Didėjant kreditiniams ištekliams

Lentelė. Komercinių bankų išduoti kreditai žemės ūkiui, medžioklei ir miškininkystei

Laikotarpis	Paskolų dalis %	Paskolų suma mln. Lt *
2004 m. IV ketv.	2,5	470
2005 m. I ketv.	2,4	477
2005 m. II ketv.	2,8	616
2005 m. III ketv.	3,3	818

\* Skaičiuojant nuo visų paskolų laikotarpio pabaigoje. Skaičiavimai atlikti Žemės ūkio paskolų garantijų fonde.

Šaltinis. Lietuvos bankas.

ir augant konkurencijai tarp bankų tapo palankesnės paskolų suteikimo sąlygos, svarbiausia – ženkliai sumažėjo palūkanų normos. Todėl tarp kaimo verslo subjektų populiarėja skolinimasis iš bankų ne tik investicijoms, bet ir apyvartinėms lėšoms papildyti. Prognozuojama, kad 2006 m. skolinimosi mastai didės. Vien paramai pagal priemones skirtoms lėšoms panaudoti (kompensaciniu principu) reikės įgyvendinti projektų beveik už 800 mln. Lt. Didėja skaičius žemės ūkio įmonių, ūkininkų ir kaimo verslininkų, kurie skolinasi ir negaudami ES paramos.

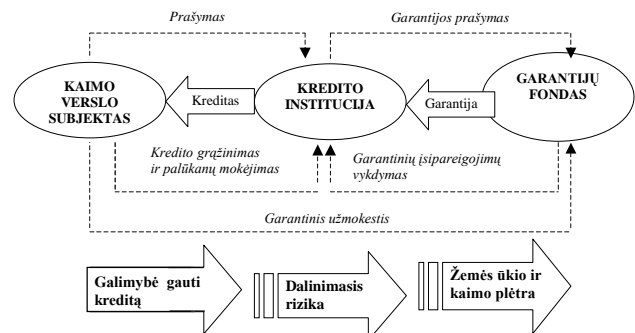
Nepaisant kreditavimo procesų spartėjimo, juos riboja tam tikros kliūtys. Kredito institucijoms trūksta pasitikėjimo kaimo verslo subjektų gyvybingumu, taip pat informacijos apie kreditų gavėjų mokumą ir kreditų patirtį. Todėl vertinant kaimo verslo subjektus Lietuvoje pasireiškia informacijos asimetrijos reiškinys. Kredituojant verslo subjektus pasireiškia ir kiti kreditų rinkos trūkumai – užstato kaimo vietovėse likvidumo problema, žemės ūkio sektoriaus priklausymas nuo išorės sąlygų ir kitų veiksnių. Lietuvoje taip pat vyrauja santykinai nedideli ūkiai, gana lėtai vyksta žemės konsolidacija.

**Kreditų garantijų institucijos.** Siekiant spręsti ūkininkų kreditavimo problemas Lietuvoje, LR Vyriausybės nutarimu 1997 m. įsteigta specializuota finansinė institucija UAB „Žemės paskolų garantijų fondas“ (toliau – ŽŪPGF). Pagrindinis tikslas tuo metu buvo – sudaryti galimybes ūkininkams, neturintiems pakankamai įkeičiamo turto, gauti iš bankų kreditus investiciniams projektams finansuoti. Šiuo metu ŽŪPGF teikia garantijas kredito įstaigoms už jų išduotus kreditus: žemės ūkio subjektams; žemės ūkio produktų perdirbimo įmonėms bei įmonėms, žemės ūkiui teikiančioms gamybos paslaugas; smulkaus ir vidutinio verslo įmonėms, dirbančioms kaimo vietovėse.

2001 m. įsteigta UAB „Investicijų ir verslo garantijos“ (INVEGA), teikianti smulkaus ir vidutinio verslo paskolų garantijas bankams bei administruojanti dalinį paskolų palūkanų dengimą. Ši garantinė institucija specializuojasi teikiant garantijas mažoms ar vidutinėms įmonėms miestuose, imančioms kreditus verslo plėtrai bei ES struktūrinių fondų remiamiems projektams. Todėl šiame straipsnyje atsiribojama nuo INVEGA garantijų schemos analizės.

**Žemės ūkio paskolų garantijų schemos veikimo principai.** Kreditų garantijų schema kaimo verslo subjektams buvo formuojama palaipsniui, atsižvelgiant į kaimo verslo subjektų finansavimo paklausą, kito institucijos siūlomų finansinių produktų pasiūlą. Ilgainiui kreditų garantijos pradėtos teikti ne tik už ilgalaikius kreditus, bet ir už paskolas apyvartinėms lėšoms padengti (žaliavoms, medžiagoms, prekėms įsigyti bei paslaugoms apmokėti). ŽŪPGF veiklos pradžioje kreditų garantijos buvo teikiamos bankams tik už kreditus, suteiktus ūkininkams arba jų grupėms, įgyvendinančioms bendrus verslo projektus. Keičiantis verslų kaime pobūdžiui, kreditų garantijos pradėtos teikti ne tik už kreditus išduodamus tradicinėms žemės ūkio veikloms, bet ir alternatyviems verslams kaimo vietovėse. Nuo 2005 m. kreditų garantijos pradėtos teikti ir už kredito unijų teikiamus kreditus.

Šiuo metu ŽŪPGF teikia garantijas kredito įstaigoms už jų išduotus kreditus: žemės ūkio subjektams; žemės ūkio produktų perdirbimo įmonėms bei įmonėms, žemės ūkiui teikiančioms gamybos paslaugas; smulkaus ir vidutinio verslo įmonėms, dirbančioms kaimo vietovėje. ŽŪPGF kredito įstaigoms garantuoja iki 70%, o jauniems ūkininkams (iki 40 metų amžiaus) – iki 80% negražinto kredito sumos grąžinimą. Garantijų teikimo schemą galima pavaizduoti schematiškai 2 pav.

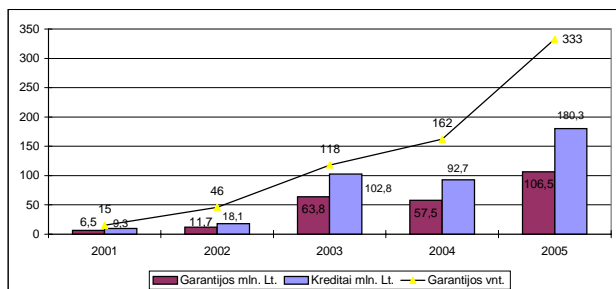


2 pav. Žemės ūkio paskolų garantijų fondo garantijų schemos veikimo principai

Garantijos teikiamos už ilgalaikius kreditus, skirtus investiciniams projektams finansuoti, bei už trumpalaikius ir vidutinės trukmės kreditus apyvartinėms lėšoms papildyti. Visi ŽŪPGF išpareigojimai prilyginami valstybės skolai, t. y. jų vykdymą garantuoja valstybė.

Greta kreditų garantijų teikimo, UAB „Žemės ūkio paskolų garantijų fondas“ administruoja valstybės pagalbą – garantinio užmokesčio, palūkanų bei įkeisto turto draudimo įmokų kompensavimą garantuotų kreditų gavėjams.

**Kreditų garantijų finansinė pridėtinė vertė.** Pastaraisiais metais Lietuvoje pastebimas aktyvesnis ūkininkų, žemės ūkio ir perdirbimo įmonių, kaimo verslininkų investavimas, didesnė kreditų, kartu ir jų garantijų paklausa. Nuo savo veiklos pradžios ŽŪPGF suteikė 282,9 mln. Lt garantijų, tuo tarpu 2005 m. – 333 kreditų garantijų už 176,6 mln. Lt kaimo verslo subjektams.



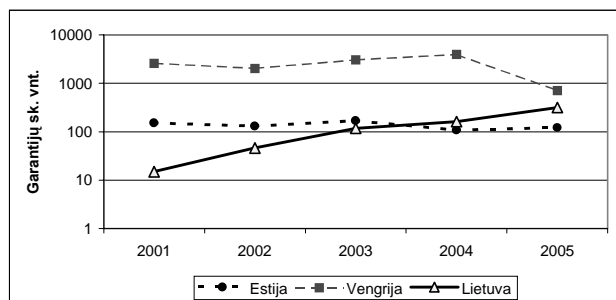
3 pav. ŽŪPGF suteiktos garantijos bankams ir jų išduoti kreditai ūkininkams, perdirbėjams ir kaimo verslininkams 2001–2005 m. Šaltinis. Žemės ūkio paskolų garantijų fondas, ŽŪM.

Palyginus garantijų apimčių pokytį pagal metus, galima matyti nuoseklų kreditų garantijų apimčių augimą. Ypač ryškus šuolis pastebimas analizuojant suteiktų garantijų skaičių. 2005 m. bankams jų suteikta du kartus daugiau negu 2004 m. (3 pav.).

Finansinė kreditų garantijų pridėtinė vertė per pastaruosius metus ženkliai išaugo. Augančios kreditų ir kreditų garantijų kaimo vietovėse paklausos indikatorius yra ir didėjantis LR Vyriausybės nustatomas metinis garantijų limitas, nuo 215 mln. Lt 2003 m. išaugęs iki 360 mln. Lt 2006 m.

Žemdirbių aktyvumą finansų rinkoje paskatino ES parama ir gerėjanti ūkių ir įmonių ekonominė padėtis. Lietuvai tapus ES nare, padidėjo pieno, galvijų, kiaulių, paukščių supirkimo kainos, išaugo pardavimų apimtys, atsirado palankesnės eksporto sąlygos, padidėjo tiesioginės ir kompensacinės išmokos. Tai turėjo įtakos žemdirbių pajamoms. 2005 m. jos sudarė daugiau nei 2,9 mlrd. Lt., tuo tarpu 2000 m. šiek tiek daugiau kaip 1,5 mlrd. Lt. 2006 m. numatoma apie 3,3 mlrd. Lt. Nemažą įtaką didėjančiai kreditų ir garantijų paklausai turėjo Specialiosios žemės ūkio ir kaimo plėtros paramos (SAPARD) lėšų panaudojimas. 2004 m. SAPARD paramos gavėjams buvo suteiktos 75 garantijos, bendra garantuota suma 42,7 mln. Lt. Daugiausia garantuota už ūkininkams suteiktus kreditus, jiems tenka net 65% visų garantuotų SAPARD projektų.

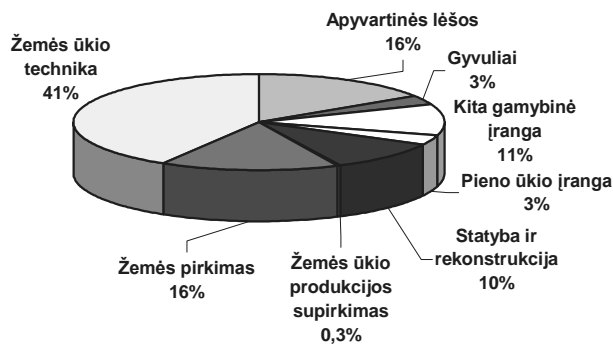
Augančią kreditų garantijų paklausą Lietuvoje rodo ir Vidurio bei Rytų Europos žemės ūkio paskolų garantijų fondų statistikos duomenys. Palyginus jų teikimo dinamiką Lietuvoje, Estijoje ir Vengrijoje pagal suteiktų kreditų garantijų skaičių 2001–2005 m., galima matyti, kad kreditų garantijų paklausos kreivė Lietuvoje nuosekliai auga (4 pav.).



4 pav. Suteiktų kreditų garantijų dinamika Lietuvoje, Estijoje, Vengrijoje 2001–2005 m.

Pirmaisiais ŽŪPGF veiklos metais daugiausia garantuojamų kreditų buvo skiriama nebrangiai žemės ūkio technikai įsigyti, o pastaraisiais metais gausėja stambesnių, kompleksinių investicinių projektų. Šią tendenciją parodo teikiamų garantijų dydis. 1998–2000 m. teikiama garantijos vidutinis dydis buvo 40–70 tūkst. Lt, tuo tarpu 2005 m. vidutinė garantija išaugo iki 215 tūkst. Lt už ilgalaikius investicinius kreditus ir iki 357 tūkst. Lt už vidutinės trukmės kreditus.

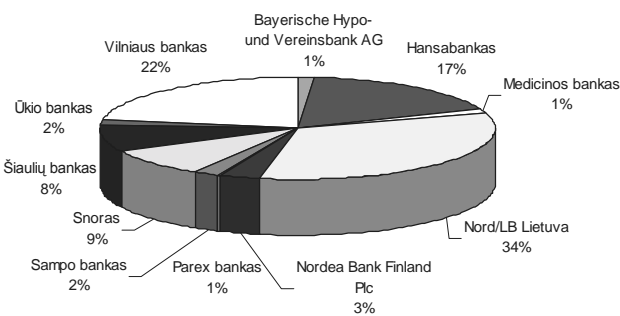
Daugiausia garantijų tenka investiciniams žemdirbių ir kitų kaimo verslininkų projektams – žemės ūkio technikai, kitai gamybinei įrangai įsigyti (5 pav.).



5 pav. Kreditų garantijų pasiskirstymas pagal paskirtį 2005 m. % Šaltinis: Žemės ūkio paskolų garantijų fondas.

Net 80% (93 mln. Lt) kreditų su garantijomis 2005 m. išduota ilgalaikiams investiciniams projektams finansuoti. Tai 48% daugiau negu per tą patį 2004 m. laikotarpį. Trumpalaikės kreditų garantijos 2005 m. pabaigoje sudarė 16% viso kreditų garantijų portfelio. Jų paklausa tarp kaimo verslo subjektų nuosekliai auga. Vis daugiau skolinamasi iš bankų žemei pirkti. 2005 m. bankams už kreditus žemei įsigyti suteikta 52 kreditų garantijos, jų dalis bendrame išduotų kreditų garantijų portfelyje sudaro 16%, tuo tarpu 2004 m. ši proporcija siekė tik 2%.

Analizuojant kreditų garantijų pasiskirstymą pagal bankus, galima matyti, kad daugiausia kreditų garantijų yra suteikta stambiesiems komerciniams bankams, kurie provincijoje turi daugiau padalinių; juose dirba daugiau darbuotojų, išmanančių žemės ūkio ir kaimo verslo specifiką (6 pav.).

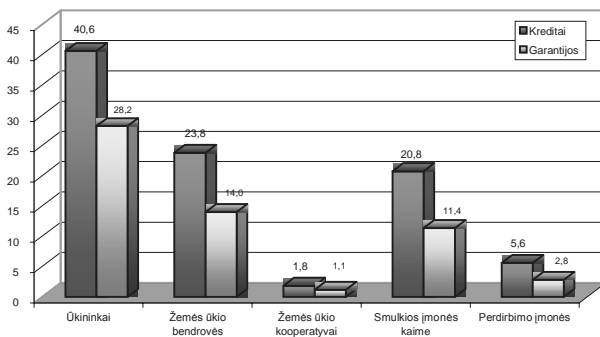


6 pav. Suteiktų kreditų garantijų pasiskirstymas pagal bankus 1998–2005 m. % Šaltinis. Žemės ūkio paskolų garantijų fondas.

Per septynerius veiklos metus ŽŪPGF bankams įvykdė 86 garantinius įsipareigojimus. Pagrindinės kreditų negražinimo priežastys – menka ūkininkų patirtis planuojant savo verslą bei investicijas, žemės ūkio produktų supirkimo kainų kaita, nenumatyti žemės ūkio gamybos priklausomybės nuo gamtos sąlygų padariniai. 2004 m. nuostolingos garantijos sudarė tik 0,7%, t. y. nuo suteiktų garantijų sumos per visą veiklos laikotarpį. Tuo tarpu vidutinis ES šalių nuostolingų garantijų vidurkis yra kur kas didesnis ir siekia 2% nuo kreditų garantijų sumos. Taigi galima daryti prielaidą, kad dauguma kredituotų kaimo verslo subjektų yra gyvybingi ir savo įsipareigojimus bankams vykdo laiku.

**Ekonominė kreditų garantijų pridėtinė vertė.** Kreditų garantijų instrumentu ekonominį poveikį skatinant tam tikrų rinkos segmentų plėtrą galima įvertinti dviem pagrindiniais pjaūviais – paslaugos gavėjų grupių diversifikacija bei tam tikrų prioritetų ir paramos elementų nustatymas teikiant kreditų garantijas.

Išanalizavus išduotų kreditų garantijų pasiskirstymą pagal kreditų su garantija gavėjus, galima daryti išvadą, kad pagrindiniai ŽŪPGF garantuotų kreditų gavėjai išlieka žemdirbiai: ūkininkai ir žemės ūkio bendrovės. Tačiau kaimo verslo subjektų profilis palaipsniui keičiasi – kreditų garantijų portfelyje daugėja kreditų garantijų, suteiktų smulkiems ir vidutiniams verslininkams, dirbantiems kaimo vietovėse (7 pav.).



7 pav. Kreditų ir suteiktų garantijų pasiskirstymas pagal gavėjus 2005 m. mln. Lt

Šaltinis. Žemės ūkio paskolų garantijų fondas.

ŽŪPGF kreditų garantijų schema yra derinama su kitomis valstybės paramos formomis. Fondas administruoja valstybės paramą garantuotų kreditų gavėjams: garantinio užmokesčio, palūkanų bei įkeisto turto draudimo įmokų kompensavimą. Vykdomi projektai finansuoja investicijas į kaimų atnaujinimą ir plėtrą pagal ES struktūrinės paramos priemones. Tokiu būdu yra derinamos tiek nacionalinės, tiek ES paramos formos kaimo verslo subjektų kreditavimo procesams santalka vienoje institucijoje yra gana patraukli kreditų gavėjams. Tačiau valstybės paramos administravimas reikalauja nemažai papildomų pačios garantijų institucijos pastangų.

Kreditų garantijų schemos struktūros analizė rodo, kad prioritetai ŽŪPGF veikloje teikiami jaunesiems ūkininkams. Šiai tikslinei grupei garantuojama kredito dalis yra didesnė negu kitiems verslo subjektams ir siekia 80% kredito vertės. Visiems kitiems kaimo verslo subjektams teikiama garantija siekia 70% investicinio projekto vertės. Jaunesiems ūkininkams taip pat yra taikomos lengvatinės palūkanų, įkeičiamo turto draudimo kompensavimo sąlygos. Suteiktų kreditų garantijų portfelio analizė rodo, kad vien 2005 m. už jaunesiems ūkininkams išduotus kreditus garantuota 12,6 mln. Lt ir jie turėjo galimybę pasiskolinti iš bankų beveik 16 mln. Lt. Daugiau kaip 30% gavusių kreditų garantijų fondo kreditus yra jaunesni nei 40 metų.

## IŠVADOS

1. Įsiliejimas į konkurencinę ES bendrąją rinką, kompensacinis ES paramos pobūdis ir kiti veiksniai sąlygoja didėjančių finansinių išteklių poreikį kaimo verslo subjektams. Tačiau kreditų rinkos trūkumai, pokyčiai bankininkystės sistemoje, finansų rinkų globalizacija didina atotrūkį tarp finansavimo pasiūlos ir paklausos kaimo vietovėse.

2. Siekiant užtikrinti priėjimą prie finansinių išteklių kaimo rizikingiems rinkos segmentams, vis svarbesnis tampa viešojo ir privataus sektoriaus bendrų finansavimo instrumentų kūrimas ir alternatyvių finansavimo instrumentų integravimas į tradicinę bankininkystės rinką.

3. Valstybės kreditų garantijos schemos atstovauja kompleksiniam į rinką nukreipto kreditavimo problemos sprendimui, kuris jungia visus finansavimo grandinės elementus – verslo subjektus, kredituotojus ir valstybės institucijas bei kuria finansinę ir ekonominę pridėtinę vertę kredituojant kaimo verslo subjektus.

4. Kreditų garantijų schemos Lietuvoje veiklos duomenų analizė įvairiais pjaūviais rodo, kad finansinė kreditų garantijų pridėtinė vertė per pastaruosius metus ženkliai išaugo. Garantinio portfelio struktūra atspindi verslo kreditavimo kaime tendencijas: ženkliai didėja verslo kreditų apimtis, keičiasi kaimo verslo projektų pobūdis, jaunėja kreditų gavėjų amžius.

5. Tam tikrų valstybės paramos elementų integravimas į kreditų garantijų schemą ir garantijų produktų, nukreiptų į tam tikras tikslines grupes, kūrimas sąlygoja kreditų garantijų, ne tik kaip rizikos dalijimosi instrumento, bet ir kaip valstybės paramos priemonės, poveikį, skatinantį spartesnę ir diversifikuotą kaimo verslo plėtrą Lietuvoje.

6. Auganti kreditų garantijų instrumentų paklausa, taip pat modernių bankininkystės produktų kūrimasis sudaro prielaidas plėsti garantijų institucijų teikiamų paslaugų spektrą bei kurti naujas finansavimo kaimo vietovėse formules.

7. Siekiant užtikrinti kaimo verslo subjektų priėjimą prie finansinių išteklių visose verslo gyvavimo ciklo fazėse, svarstyti kitų bankininkystės produktų, tokių kaip rizikos kapitalo investicijų, nuosavybės, lizingo, derinimas su garantijų instrumentu ateityje.

## Literatūra

1. Bernanke, B. S.; Getler, M. L. 1990. "Financial Fragility and Economic Performance", *Quarterly Journal of Economics* 105 (February), p. 87–114.
2. Calomiris, Ch. W. 1993. "Agricultural Capital Markets", in A. Avishay Braverman, K. M. Brooks, C. Osaki (eds.). *The Agricultural Transition in Central and Eastern Europe and the Former USSR*. The World Bank, Washington D. C., p. 157–181.
3. *Compendium of Food and Agriculture Indicators FAO* <http://www.fao.org/countryprofiles/index.asp?lang=en&iso3=HUN&subj=4> [žiūrėta 2005 12 07].
4. Deininger, D. U.; Maguire, Ch. 1995. "Agriculture in Liberalizing Economies: Changing Roles for Governments", in O. Kundsen, K. Lindert (eds.) *Agricultural Lending in Transition: Lessons from Experience and New Approaches*, The World Bank, Washington, p. 379–427.
5. Doran, A., Levitsky, J. 1997. *Credit Guarantee Schemes for Small Business Lending – A Global Perspective*, Vol. I – Main Report, Graham Bannock and Partners Ltd. London.
6. Duette, A. 2002. *Creating and developing a successful guarantee society*. European Association of Mutual Guarantee Societies.
7. Duette, A. 2001. *The Guarantee Schemes Members of the European Mutual Guarantee Associations*. European Association of Mutual Guarantee Societies.
8. *Estonian Rural Development Foundation*. [http://www.mes.ee/index\\_eng.php?id=13](http://www.mes.ee/index_eng.php?id=13) [žiūrėta 2005 12 07].
9. *European Commission guarantees and Mutual Guarantees BEST Report*. 2005, January.
10. Greenwald, B.; Weiss, A.; Stiglitz, J. E. 1984. "Informational Imperfections in Capital Markets and Macro-economic Fluctuations", *American Economic Review* 74(2): 174–200.
11. *Hungarian Rural Credit Guarantee Fund*. <http://www.avhga.hu/en/garancia.php?id=8> [žiūrėta 2005 12 07].
12. Kazlauskienė, N.; Meyers, H. W.; Kriščiukaitienė, I.; Naujokienė, R. 2004. *Rural Financial Constraints in the Framework of EU Accession of Lithuania*.
13. Levitsky, J. 1997. "Best Practice in Credit Guarantee Schemes", *The Financier – Analyses of Capital and Money Market Transactions*. February / May. 4(1&2): 86–94.
14. *Lietuvos bankas, ketvirtinė, metinė ataskaita*. [www.lbank.lt](http://www.lbank.lt) [žiūrėta 2005 12 21].
15. *Lietuvos centrinė kredito unija, 2004 metų finansinė ataskaita*.
16. Lipsey, R. G. 1983. *An Introduction to Positive Economics*. London: Weidenfeld and Nicolson, p. 399–420.
17. „LR Valstybės skolos įstatymas. Nr. X-251, 2005-06-16“. 2005. *Žinios*. Nr. 83-3041 (2005-07-07).
18. Meyer, R. L.; Nagarajan, G. 1996. *Credit Guarantee Schemes for Developing Countries: Theory, Design and Evaluation*. Report for the Africa Bureau of USAID, Ohio State University, Columbus, OH.
19. Mensah, S. 1996. "The Valuation of Government Loan Guarantees: A Theoretical and Empirical Perspective", *Public Finance Quarterly* 24(2): 263–281.
20. Ulrich, A. 1999. "The Activities of the Rural Credit Guarantee Foundation in Hungary", *Agricultural Finance and Credit Infrastructure in Transition Economies*. Proceedings of OECD Expert Meeting (Moscow), p. 289–292.
21. Winston, T. 1997. *Application of a Case Study Methodology*, The Qualitative Report. Vol. 3. No. 3, September. <<http://www.nova.edu/ssss/QR/QR3-3/tellis2.html>>, [žiūrėta 2005 11 23].

## Rasa Tunaitienė

## IMPACT OF CREDIT GUARANTEES ON RURAL LENDING PROCESSES

## Summary

The gap between funding supply and demand is becoming a factor of exclusion in certain sections of population in rural areas. One of the potential solutions of rural financing problems may be application of credit guarantee mechanisms which link all elements of the financial chain, such as credit beneficiaries, credit institutions and the public sector.

The aim of this article is analysis of the credit guarantee instrument and its impact on lending processes in rural areas. The study focuses on analysis of theoretical assumptions of the functioning of credit guarantee mechanisms as well as on the empirical analysis of impact of this instrument in Lithuania.

The research is based on analysis of credit market deficiencies and specifics of agricultural and rural lending. The article presents the definition and evaluation of credit guarantee instruments and the impact on lending processes as well as the financial and economic expediency of the rural credit guarantee scheme in Lithuania.

**Key words:** credit guarantee, lending processes, rural business entities, credit market deficiencies, financial resources, financial and economic additionality

## Раса Тунайтене

## ВЛИЯНИЕ ГАРАНТИЙ КРЕДИТА НА КРЕДИТОВАНИЕ СУБЪЕКТОВ СЕЛЬСКИХ ПРОМЫСЛОВ

## Резюме

В сельской местности разрыв между предложением и спросом становится причиной обособленности некоторых групп населения. Один из подходов потенциальных субъектов сельского промысла к финансовым ресурсам – это механизмы кредитных гарантий, объединяющие все элементы финансовой цепочки: получателей, кредитные органы и общественный сектор.

Рассмотрен принцип гарантирования кредитов и его взаимосвязь с процессами кредитования в сельских местностях. Исследованием делается попытка объединить теоретические предпосылки действия кредитогарантийного инструмента, специфику



кредитования сельских промыслов, а также действие данного инструмента в Литве.

В статье анализируются факторы, влияющие на потребности субъектов сельских промыслов в финансовых ресурсах, недостатки кредитного рынка; специфика кредитного рынка в сельской местности. Изучаются инструмент кредитных гарантий, принципы его действия

и влияние на процессы кредитования. Дается оценка финансовой и экономической прибавочной стоимости схемы предоставления гарантий в Литве.

**Ключевые слова:** гарантия кредита, кредитование, субъекты сельских промыслов, недостатки кредитного рынка, финансовые ресурсы, финансовая и экономическая прибавочная стоимость